

MAGYAR NYELVŐR

144. ÉVF.

*

2020. JÚLIUS–SZEPTEMBER*

3. SZÁM

A nyelvtudomány műhelyéből

Akcióminőség vagy lexikai aspektus? I. (Problémafelvetések a magyar akcióminőségek kapcsán)

1. Bevezető

Dolgozatomban nem kis feladatra vállalkozom: egyfelől tisztázni kívánom az igék aspektuális jellemzőihez rendelt két fogalom, az akcióminőség, valamint a szituációs/lexikai aspektus körüli terminológiai, tartalmi, formai, klasszifikációs kérdéseket. (A nézőponti/szemléleti aspektushoz való viszonyukkal nem foglalkozom.) A problémafelvetés nem véletlen: az aspektológiában sajnos nem kivételes terminológiai zavarok, egybemosódások egyikével állunk szemben, amelynek forrása az, hogy az egyes elméleti iskolák (szláv, germán, angolszász) szinte tudatosan határolódnak el egymás nézeteitől, hagyják figyelmen kívül a „másik oldal” eredményeit. Mivel a szakirodalom nemegyszer felcserélhetőnek tartja a két aspektushoz köthető fenomént, céloom annak a triviálisnak tűnő kérdésnek a megválaszolása, hogy valóban terminológiai problémáról van-e szó, avagy jól behatárolható tartalmi, klasszifikációs különbségekről. Okfejtésem középpontjába az akcióminőséget, osztályozásának kérdéseit, ellentmondásait helyezem, egyrészt azért, hogy rámutassak, a szituációs/lexikai aspektus alkalmasabb az igék aspektuális tulajdonságainak a meghatározására az akcióminőségnél, másrészt hogy bizonyítsam, az akcióminőség-kategóriák integrálhatók a szituációs/lexikai aspektus osztályaiba.

2. A szituációs/lexikai aspektus, aspektuális osztályok

Mindenekelőtt definiáljuk ezt a történetét tekintve újabb aspektustípust, amelyet három fő jegye, nevezetesen az igei lexikához való kötődése, univerzális és objektív volta miatt szokásos elkülöníteni a nézőpontitól. Az első vonásáról: a szituációs aspektus az ige szótári alakjába foglalt jelentés-összetevő, amely az adott esemény-szerűség időbeli lefolyásának módjáról nyújt információt. Az időbeliség válfajai különféle szituációs jegyek, +/- statikusság, +/- durativitás, +/- telikusság alapján állapíthatók meg. Létét univerzálisnak tekinthetjük, mivel az egyes nyelvek igéire általánosan érvényesek az előbbieken mondottak, ami nem zárja ki, hogy a formai megjelenítésben ne legyen eltérés közöttük. A magyar nyelvre vonatkoztatva

azért tartom találóbbnak a kétféle formában is használatos lexikális, lexikai aspektus elnevezést (a továbbiakban a rövidebb változattal utalok rá), mert az igék szótagi alakjai a gazdag képzőrendszernek köszönhetően elég egyértelműen kijelölik az adott lexéma aspektuális hovatartozását. Példával élve: az igekötős igék túlnyomó többsége rendszerszerűen vagy a teljesítmények (*megír, elolvas, megtanul*), vagy az eredmények (*eltörök, megsemmisít, kitör*), vagy a szemelfaktívumok osztályába (*felvillan, megpillant, megmozdul*) sorolandó. A morfológiailag jelöletlen (igekötőtlen) formák ezzel szemben vagy állapotok (*tud, aggódik, ismer*), vagy cselekvések (*fut, sétál, ír*). Ez persze nem jelenti azt, hogy szigorú szintaktikai-szemantikai feltételek mellett a cselekvések nem alakíthatók át például teljesítményekké (*írt egy levelet*), és nincsenek teljesítményként is funkcionáló igekötőtlen alakok (*teljesítette a feladatát*), de ezek az esetek a magyar nyelvben a használat kisebb hányadát teszik ki. A lexikai aspektus harmadik tulajdonsága, objektív jellege abból adódik, hogy a beszélő válogathat ugyan a mentális lexikonjában meglévő rokon értelmű szavak között, de a kiválasztott lexéma egy meghatározott időbeli információt tartalmaz.

A történetéről dióhéjban (bővebben lásd Filíp 2011: 1186–93). A lexikai aspektussal azonosított aspektuális osztályok fogalma Arisztotelész ontológiai szempontú kinesis- és energiafelosztásáig vezethető vissza. Kidolgozásukban meghatározó szerepet játszottak az oxfordi filozófusok, így Ryle (1949), Kenny (1963), valamint Vendler (1957), akit Ryle írása inspirált azóta is kiindulópontnak tekintett négytagú taxonómiájának megalkotásában. A késő 60-as és 70-es években aztán a formális logikai szemantika képviselőinek az idő meghatározására tett kísérletei nyújtottak hathatós segítséget az ontológiai ismérvek aspektuális jegyekké alakításában (Dowty 1979). A 80-as években az aspektuális osztályok kutatása összekapcsolódott az eseményszemantikával (Bach 1981, 1986), illetve a figyelem –Verkuylnak is köszönhetően (1971) – az aspektus kifejezésének mondatszintű, kompozicionális folyamataira terelődött, továbbá a mondaton belüli tematikus szerepekre és az argumentumszelekcióra (Krifka 1986; Dowty 1987, 1991). Ha az újabb dolgozatok főbb témáiról akarunk képet nyújtani, akkor az aspektuális osztályok nyelvek közötti jellegzetességeinek, vagy éppen ellenkezőleg, az univerzális elemek meghatározásának a törekvését kell említenünk.

A szituációs aspektus elnevezés Smith kétszintű aspektuselméletéhez köthető (1991), amelyben – mintegy szintézisre törekedve a szláv és a német, valamint az angolszász iskolák között – elkülönítette a nézőponti/szemléleti aspektust, amely a szláv „vid” kategóriákkal azonosítható, valamint a szituációs aspektust, amelynek nála már öt típusa van: állapotok, cselekvések, teljesítmények, eredmények és szemelfaktívumok. Az angolszász szakirodalom az aspektust részben ezekkel, részben a Vendler-féle taxonómiával felelteti meg, de a korábban született Aktionsart, 'akcióminőség' terminust is használja, miképpen erre utaltam. Emlékeztetőül a Smith-féle osztályok és aspektuális vonásaik: állapotok (+ statikus, + duratív, – telikus); cselekvések: (– statikus, + duratív, – telikus); teljesítmények: – statikus, + duratív, + telikus; eredmények: (– statikus, – duratív, + telikus); szemelfaktívumok: – statikus, – duratív, – telikus). Smith a szemelfaktívumokat, mivel szerinte nem eredményeznek állapotváltozást, nem gondolja telikusnak, mások, köztük én is, telikusnak tekintem őket, mert rövid, kezdő- és végpontot tartalmazó időbeli határaikat betöltve tág értelemben véve

állapotváltozást jelenítenek meg, a nem történés állapotából a történés állapotába helyezik a szituációkat (*A napfény megcsillan a tó vizében*), sőt a tranzitív alakjaik tárgyai változáson mennek keresztül: *János megpendítette a gitár húrját*.

3. Az akcióninőség

Ahogy az aspektuskutatások történetét feldolgozó munkákból (Gecső 1989; Młynarczyk 2004; Pátrovics 2002, 2004; Binnick 2006; Schmid 2019) megtudhatjuk, az elnevezésében még nem létező akcióninőségnek először az igeidők, majd az „aspektus” fogalmától kellett megkülönböztetnie magát. A *Zeitart* ’időmód’ öszszetételt először Curtius használta 1846-ban, majd ezt Brugmann az Aktionsarttal helyettesítette, és egyben a fogalomnak ma is használatos meghatározását adta: „Aktionsart ist, im Gegensatz zu Zeitstufe, die Art und Weise, wie die Handlung des Verbums vor sich geht” ’Az akcióninőség, szemben az igeidőkkel, az igében foglalt cselekvés lefolyásának módja, mikéntje’ (Brugmann, 1900: 492–3). Önálló életét Agrell sokat idézett tanulmányától datálhatóan kezdi el. Agrell meghatározását azért érdemes felidézni, mert lényegében a mai napig alapját képezi az akcióninőség-definícióknak:

„Unter *Aktionart* verstehe ich [...] nicht die beiden Hauptkategorien des slavischen Zeitwortes, die unvollendete und die vollendete Handlungsform (das Imperfektivum und das Perfektivum) – diese nenne ich *Aspekte*. Mit dem Ausdrücke *Aktionart* bezeichne ich bisher fast gar nicht beachtete – geschweige denn klassifizierte – Bedeutungsfunktionen der Verbalkomposita (sowie einiger Simplizia und Suffixbildungen), die genauer ausdrücken wie die Handlung vollbracht wird, die Art und Weise ihrer Ausführung markieren” (‘*Akcióninőségen* [...] nem a szláv igék két főkategóriáját, a befejezetlen és befejezett cselekvésformákat [az imperfektívumot és perfektívumot] értem – ezeket én *aspektus*nak nevezem. Az akcióninőség kifejezésen az igei kompozitumoknak [valamint néhány egyszerű és képzett alaknak] ez idáig szinte teljesen figyelmen kívül hagyott – az osztályozásukról nem is beszélve – jelen-tésfunkcióit értem, amelyek pontosan azt fejezik ki, hogy a cselekvés hogyan megy végbe, illetve a megvalósítás módját, mikéntjét jelzik’). (Agrell: 1908: 78).

Ha végigkövetjük a két aspektus értelmezésének történetét (amire a jelen tanulmány keretei nem adnak lehetőséget), összegzésképpen kijelenthetjük, hogy hosszú időn keresztül tapasztalható volt egyfajta „munkamegosztás” a szláv és a német iskola között: míg a szemléleti aspektus a szláv aspektológia központi kutatási területe lett, az akcióninőség a németé. A 20. század első évtizedeiben a német kutatók főként a két aspektusfajta különbségét igyekeztek megfogalmazni (Brugmann 1900; Porzig 1927), majd eljutottak arra a következtetésre, hogy a temporális és az aspektuális distinkciók eltérően jelennek meg az egyes nyelvekben, és ennek köszönhetően elkezdték szisztematikusan kutatni az aspektus megjelenítésének eszközeit a germán, valamint a szláv nyelvekben, értelemszerűen az akcióninőséget a német nyelvhez, a szemléleti, grammatikai aspektust pedig a szláv nyelvekhez rendelve. Kivételt talán Hans Pollak 1967-es tanulmánya képez, amely szerint a szlávhoz hasonló

aspektuális párok realizációját a németben nem az igékben, hanem a mondatokban kell elképzelni. Ez a gondolat tulajdonképpen előzménye Verkuyl 1971-es cikkének, amelyben az aspektust mint szemantikai és kompozicionális jelenséget taglalja.

Az akcióminőség mibenlétével foglalkozó írások közül nem hagyható említetlenül Isačenko 1962-es, német nyelvű orosz grammatikája. Isačenkónál az akcióminőség mellett megjelenik az igekarakter (Verbalkarakter) fogalma, amely az egyes igék lexikai vonásainak összességét jelenti, tehát lényegében a Smith-féle szituációs aspektus előzménye. Az igekarakter bevezetése azt a célt szolgálta nála, hogy elválassza az igejelentésben bennfoglalt időbeli összetevőt a grammatikai eszközökkel (szóképzéssel) megvalósított akcióminőségtől: „Bedeutung der Aktionsart ist [...] eine zusätzliche semantische Modifizierung eines Ausgangsverbs” ‘Az akcióminőség jelentése egy kiinduló ige járulékos szemantikai módosítása’ (Isačenko 1962: 386). Elválasztásuk lényegében a „tág” és a „szűk” tartományok közötti határok meghúzását szolgálja: Isačenkónál a лежать ’fekszik’ karakterét tekintve duratív, ám mégsem tekinthetjük duratív akcióminőségűnek, mert nem képzett alak.

Az akcióminőséghez három kritériumot köt, amelyekből a harmadik a szláv nyelvekre értendő.

- a) Szemantikailag a bázisige jelentése csupán módosul, lexikai jelentése nem változik.
- b) A módosulás toldalékolás (szuffixum, prefixum) eredménye. A bázisige általában morfológiailag egyszerű ige.
- c) Akcióminőséget kifejező igéből nem képezhetünk másodlagos imperfektív igéket (Isačenko 1962: 386, idézi Kiefer 2006: 143).

3.1. Az akcióminőség a magyar szakirodalomban: a szűk értelmezés

Isačenkónál azért időztem el hosszasan, mert a témával a legtöbbet foglalkozó Kiefer Ferenc írásainak (Kiefer 1992: 817–23; 2006: 137–204; 2010: 146–63) akcióminőség-meghatározása az övéhez áll a legközelebb. Definíciójában nem nehéz felismerni az imént idézett a) és b) feltételt: „Az akcióminőség a morfológiailag összetett ige toldalékolással vagy igekötővel bevezetett járulékos jelentéstani tulajdonsága” (Kiefer 2006: 144). Kiefer tehát az Isačenko-féle igekaraktert kizárja az akcióminőség köréből, így a *lélegzik* és a *kopog*, *csettint* nem akcióminőségek nála, viszont az *ütöget*, *integet* igen, mert az ismétlődés járulékos, a képző által hozzáadott elem bennük. A képzés kritériumai közé felveszi a termékenységet is, de szerintem nem a Ladányi Máriával együtt megfogalmazott értelemben: „egy szóalkotási mintáról akkor mondjuk, hogy egy adott szemantikai tartományban *termékeny*, ha a minta alapján tetszőleges számú szemantikailag transzparens új szó képezhető” (Kiefer–Ladányi 2000: 149).

Ez a szűk felfogás kimutatható hatással volt a későbbi akcióminőség-magyarázatokra is. A Magyar grammatikában Kugler Nóra Kiefer meghatározását követve, vele megegyezően csak a *-gAt* képzőt, valamint az igekötőket tartja akcióminőség-jelölőnek (Kugler 2000: 82–3). Az igeképzéssel foglalkozó fejezetben viszont

Keszler Borbála bőven idéz más gyakorító, valamint mozzanatos képzős példákat, sőt „csonka” vagy passzív tövű formát úgyszintén (*totyog, horkant, tüsszent, esdekel* stb.). A két szerző álláspontja rávilágít a szűk értelmezés és a nyelvtanírói hagyományokban gyökerező igeképzés-leírások között ott lappangó kulcskérdésre: ha volt/van gyakorító, mozzanatos képzőkkel történő igeképzés, a származékok kizárhatók-e az akcióminőség köréből. Grammatikáink legújabbika, a puritán címet viselő Nyelvtan (Tolcsvai Nagy 2017) ige taglaló egységéből ez a téma kimaradt, Ladányi Mária ellenben a szóképzésről szóló részben a termékeny *-gat, -get* mellett tárgyalja az onomatopoetikus *tő + -an, -en* és onomatopoetikus *tő + -g* képzési sémákat (Ladányi 2017: 606). Funkcióikat meg is nevezi, de aspektuális minősítésüket, szóképzési fejezetről lévén szó, nem végzi el.

Ha az egyéb dolgozatokat vesszük sorra, Pátrovics Péter akcióminőség-értelmezése szintén Kieferéhez áll közelebb (Pátrovics 2004). Teljes egyezésről azért nem beszélhetünk, mert finomabb distinkciót alkalmaz, mégpedig Bondarko funkcionális szempontú hármast – fázisaspektus, eseményaspektus, akcióminőség – kategorizálására támaszkodva (Bondarko 1987, 1991). A három aspektusfajta (az első a szláv nyelvek folyamatos-befejezett szembenállásával egyenlő, a második a szituációs aspektussal) Bondarko szerint összefügg egymással, de kapcsolatuk részleteit nem igazán dolgozza ki, és ez Pátrovics interpretációjából is kitetszik (Pátrovics 2004: 38). Olvasatomban egyenlőségjelet tesz az eseményaspektus és az akcióminőség közé, és erről az árulkodik, hogy az akcióminőség-taxonómiákban szereplő igitípusok (26-ot ismer!) taglalását így vezeti be: „A továbbiakban az eseménytípusok olyan felsorolását adjuk...” (i. m. 38).

3.2. A „tág” akcióminőség-felfogások – a magyar nyelvtanírói hagyomány

A fentiekben utaltam egy másik, a magyar nyelvészeti hagyományokhoz köthető elképzelésről is, amely időben megelőzi az előbbit. Én az akcióminőség terminushoz hasonló elnevezéssel elsőként a MMNyR.-ben találok. Temesi Mihály szerint: „A cselekvés, történés lefolyásának módja, a cselekvés, történés minősége (status actionis) szerint a különféle ige fogalmi tartalmuk alapján két csoportra oszthatók: tartós-huzamos és mozzanatos történésű igeikre” (Temesi 1961: 208). A mai magyar nyelv (Velcsov Mártonné 1968) viszont már a német összetétel pontos magyar fordítását használja. Velcsov Mártonné Az ige fajai című alfejezetben „[a] cselekvés, történés, állapotváltozás lefolyásának, illetőleg magának a létezésnek, állapotban lételem módja (akcióminősége) szerint” ugyancsak kétféle, tartós-huzamos és mozzanatos történésű igeiket különböztet meg (i. m. 23). Ami még ennél is fontosabb: e jelentéstartalmakat mindkét nyelvtan egyfelől az ige bennfoglalt szemantikai összetevőjének tartja (ez a duratív események sajátja), másfelől képzővel és ige kötővel alkotott szóalkotás eredményének, amelynek nem kritériuma a szótó önálló volta. Velcsovna a gyakorító (frekventatív, iteratív) igeikhez a következő formákat rendeli: *ver, dobál, tologat, tördel, meg-megáll*, míg a mozzanatosak között vannak passzív tövűek is: *zuhan, átsurran* (i. m. 23). Temesi példái alaki kritériumaikat illetően szintén „vegyesek”: *villan, csörren, csa-*

varint, bólint, kurjant (i. m. 209). Azzal, hogy a kevésbé termékenynek mondott képzőket tartalmazó, valamint a passzív tövű – tetemes tagot számláló – típusokat is az akcióminőség körébe vonják, követik a magyar nyelvtanírói hagyományokat, hiszen változatos igeképzőinket, köztük az ismétlést, intenzitást, mozzanatoságot stb. kifejezőket, szinte az első grammatikáinktól kezdve számontartják a szerzők, mi több, a magyar igeképzés kiemelendő sajátjának tekintik.

A nyelvtanok mellett a teljesség kedvéért meg kell említenem néhány szlavista tollából származó dolgozatot is. Fülel-Szántó Endre a korszak magyar grammatikáit követve szintén nem köti formai ismérvekhez az akcióminőséget, és ebbéli véleményét határozottan meg is fogalmazza: „Minden aspektuális mozzanat, kezdet, befejezés, gyakoriság stb. benne foglaltatik magában az ige-többségben is anélkül, hogy bármi jelölne. Van tehát egy jelölt (marked) jelentésegységesülés, de van egy jelöletlen is. Jelölt: *megindul*, jelöletlen *út*” (Fülel-Szántó 1980: 330).

Pete István aspektusmeghatározásában még erőteljesebben érezhetőek az orosz aspektológiából ismert, jó értelemben vett áthallások, de odafigyel a magyar nyelv egyedi vonásaira is. Az akcióminőségeket az általános gyakorlatnak megfelelően univerzális, minden nyelvben jelen lévő kategóriának tekinti, amely a cselekvés időbeli, mennyiségbeli, illetve annak eredményével kapcsolatos jegyekkel egészíti ki az ige denotatív jelentését (Pete 1983: 137–49; 1994: 232–47). Nem osztja ellenben Kiefer azon véleményét, hogy a jelentésmódosulás mindig két, morfémaszerkezetében különböző ige viszonylatában ragadható meg.

3.3. A szűk és tág értelmezések egyik ütközőpontja, a gyakorító és a mozzanatos képzős igecsoport

A problémát, amelyről itt szó lesz, közelítsük meg az ismétlés visszaadásának a magyar nyelvben meglévő jellemzőivel. (A párhuzamok miatt a pillanatnyiság kifejezésére csak utalok.) Az alábbi duratív cselekvések közös szemantikai eleme, hogy kevés vagy egyetlen azonos, ismétlődő mozzanatból állnak össze: a) *csókol-gat, ölel-get, nyit-ogat, meg-megáll*; b) *hüpp-ög, krák-og, jaj-ong, cupp-og; kop-og, csep-eg, poty-og, pszt-piszeg*; c) *csicsereg, pityereg, forog*; d) *lélegzik*. Az akcióminőséget az önálló bázisigéhez kötő szemlélet közülük csak az a) pont igeit helyezi az iteratív, illetve frekventatív típusba, a többitől pedig azt tartja, hogy az ismétlés a jelentésük szerves, konstitutív része. Más nézőpontot választva viszont nem lehetünk el egyfelől az a)–c) és d), másfelől az a)–c) típusok morfológiai felépítésének eltérései és egyezései mellett. A *lélegzik* formával szemben a többi ige osztozik a transzparens felépítésben, vagyis tagolhatók tömorfémára és egy meghatározható tartalommal bíró képzőre. A szerkezeti felbonthatóság, a szóelemek áttetsző elrendezése eszünkbe juttatja a természetes nyelvészet által kidolgozott szerkezeti ikonicitás elvét, amely kimondja, hogy egy szó formai felépítésének tagolhatósága leképezi a tartalom síkján történő tagolását (Ladányi 2007: 32). A szóban forgó ige olvasatomban a morfológiai-szemantikai áttetszőség más-más eseteit, következőképpen a szerkezeti ikonicitás eltérő fokozatait testesítik meg. Az a) csoport tagjainál a morfémahatárok és a jelentéselemek pontosan követik egymást: *nyit* + sokszorozó marker

= megsokszorozott alapcselekvés. A b)-ben az iteratív képző valamilyen hangutánzó „előrészhöz” társul (a kifejezést H. Varga Mártától kölcsönöztem, H. Varga 2020: 50), és az így keletkezett derivátum általában „párt” alkot mozzanatos változatával: egyszeri hanghatás megsokszorozódása = egyszeri hanghatás + sokszorozó marker (*kopp + kopp + kopp = kop + -og; ssz + ssz + ssz = szisz + eg*). A két szóalkotó morféma viszonyának azonosítása azért nem egyszerű, mert a válasz nem függetleníthető a tő megítélésétől, vagyis attól, minek minősítsük az „előrészt”, önálló szónak-e vagy fiktív tőnek. Nyelvtanaink többféle kiindulóponttal szolgálnak: a Mai magyar nyelv szófajteni fejezetében az indulatszók egyik válfajaként, hangutánzó indulatszóként említetik (Velcsov Mártonné 1968: 83). A Magyar grammatikában a hangutánzó mondatszók alfejezetben találjuk, ahol Kugler Nóra azt is megjegyzi, hogy ha nem „idézetszerűen” használjuk őket, más szófaji kategóriába léphetnek át, így lehetnek főnevek (*egy nagy bumm, durr hallatszott*), de néha melléknévvé alakíthatók: *nénós autó* (Kugler 2000: 303). Szerintem pragmatikai aspektusból ezek a motivált hangkapcsolatok megfelelő kontextusban jelentéssel bírnak, legyenek formailag kimunkáltabbak (*csatt, kopp, brek*) vagy akár egyetlen hang ismétlései: *óóó, ccc, sss*. Ha valaki megkérdezi például a véleményemet a vázolt tervéről, és én csak egy *ccc* hangsort hallatok (a fejemet rázva), partnerem tudja, hogy nem az elragadtatásomat fejeztem ki.

Az *-Og* a tő fonológiai vonásait tekintve kétféleképpen jelenítheti meg az ismétlődést a b) csoportban: a hangutánzó szónak tekinthető tővel képzői szuffixumként inkorporálódik a származékigébe: *csattog, pattog, kattog, hüppög*. Ladányi Mária a *-gat, -get*, séma erősségének hangsúlyozása után e képzésmód termékenységéről a következőket írja:

„...az onomatopoetikus képzések esetében ugyanezekben grammatikai jelentésben a *-g* képzőre épülő gyengébb, de szintén produktív mintázat érvényesül. Az ehhez a mintázathoz tartozó derivátumok kisebb számúak, mint a *-gat, -get* képzős derivátumok, az alapszavak pedig nem igék, hanem olyan hangutánzó, illetve hangulatfestő szavak vagy hangsorok (ún. fiktív tövek), amelyek a *-g* képzővel társulva hoznak létre igéket (pl. *zizeg, kattog, susog*). A *-g* termékenységet mutatja, hogy tetszőleges egy szótagú, mássalhangzóra végződő, zajt utánzó vagy zajként aposztrofált hangsorokból tartósságot kifejező, illetve gyakorító jelentésű igét többnyire ennek a képzőnek a képzési mintázata alapján hozunk létre (pl. *prűtty-ög, zumm-og, pricc-eg*)” (Ladányi 2017: 609).

A kevésbé kimunkált egy vagy több hangból álló hangkapcsolatoknál az iteratív denotátum egy, az igésítést „előkészítő” fiktív tő segítségével jön létre: *ccc* → *ciceg*; *sss* → *siseg, susog*; *szszsz* → *sziszeg*. Ahogy a kiemelésekből látszik, főként ikonikus, az ismétlődést az adott hang megkettőzésével visszaadó alakokról van szó.

Míg a b) családban az ilyen és hasonló fiktív tövek a derivátumok kisebb hányadának építőelemei, a c) típusban, ahol az *-Og* ugyancsak az igetést inkorporálódott eleme, a fiktív tő tipikusan mondható: *cseveg, fityeg, lötyög*. Megjegyzem, hasonló szerkezetű (fiktív tő + *-ny* pillanatnyiságot jelölő infixumszerű képző) igékkel a szláv nyelvekben, így az oroszban is találunk: *блеснуть* 'villan', *прыгнуть* 'egy-

szer ugrik’. Ebben a csoportosulásban a formai transzparenciával csak a nagyszámú, rendszerszerű előfordulásból adódóan jár együtt a szemantikai áttetszőség. Illusztrálásképpen: a sírás folyamatával együtt járó hanghatások vissza-visszatérését, a ritmikus cselekvésmozzanatokat a ’sír’ tucatnyi *-Og* morfémás szinonimája érzékelteti: *acsarog, hüppög, nyafog, nyávog, nyekeg/nyekereg, nyöszörög/nyöszög (táj), picsog, pityereg, szepeg, szipog, zokog*. A menéssel járó ismétlődő mozgáselemekre, ha beszámítjuk a duratív-deminutív tartalmakat is, kéttucatnyi képzős forma utal: *andalog, battyog, biceg, kullog, cammog, slattyog, tipeg, totyog/tötyög; vánszorog, csavarog, csámborog, cselleg, kódorog, kóvályog; kujtorog, lödörög, őgyeleg, sompolyog, sunnyog, ténfereg, tekereg; ücsörög* (bővebben Szili 2014).

Az ikonikus, morfológiailag kódolt b), c) típusú mozzanatos és gyakorító igeosztályok létét különben több cikk is felveti (Fabó 1989; Pete 1994; Szili 2014). Arról, hogy az igeosztályba beépült morfémák homogén igeosztályokat alkothatnak a magyarban, Comrie is tud, aki az akcióminőség taglalásakor az alábbiakat írja:

„In Hungarian, too, there are several suffixes which serve in general to mark verbs of this class, such as *zörren* ‘kock, give a knock’ (cf. *zörög* ‘knock’) (possibly repeatedly)” ‘A magyarban szintén vannak különféle végződések, amelyek általában ennek az igeosztálynak a jelölésére szolgálnak, ilyen például az *zörren* (vö. *zörög*) (megismételve)’ (Comrie 1976: 43).

A fentiek alapján tehát kijelenthetjük, hogy a gyakorítás/ismétlés kifejezése javarészt ikonikus módon, morfoszemantikai szempontból transzparens alakokkal történik a magyar nyelvben. Megelőlegezve, hogy az a) és b), c) típusok aspektuális besorolása eltérő lesz (lásd II. rész, 5.1.1. alfejezet), az áttetszőségnek az alábbi fokozataival találkoztunk:

- a) Az ismétlés járulékos, az alapigéhez képzőkkel vagy igeekötővel kapcsolt jelentéselem: *nyit-ogat, ölel-get, meg-megáll, bök-dös, lök-dös*. A derivátum az alapigében foglalt teljes eseményszerűség ismétlődését fejezi ki.
- b) Az ismétlést jelölő, hangutánzó vagy fényjelenséget jelölő tőhöz kapcsolódó képző inkorporálódott eleme az igejelentésnek: *koppan – kopog, reccsen – recseg, szisszen – sziszeg*. A derivátum kifejezte cselekvés a tövet alkotó hang- és fényjelenségek sokszorozódásával lesz folyamattá.
- c) Az ismétlést jelölő, kötött, fiktív tőhöz kapcsolódó képző inkorporálódott eleme az igejelentésnek: *lobban – lobog; villan – villog, fordul – forog, csicsereg, pityereg*. A derivátum kifejezte cselekvés ismétlődő mozzanatokból való felépülésére az inkorporálódott morféma utal.

H. Varga Márta Palágyi Lászlónak a kognitív megközelítést és a konnekcionista morfológiai modelleket ötvöző magyarázatát (Palágyi 2019) idézi az onomatopoeikus igékkel összefüggésben (H. Varga 2020: 50), amelyek a szerző szerint hálózati értelemben fonológiai és szemantikai csomópontok, töveik sem nem passzívok, sem nem fiktívek (szerintem szabad vagy fiktív tövek), aktivációs terjedéssel rendelkeznek

(a *puffog* alak hálózatilag aktiválja nem csupán a *durrog*, hanem a *puffan* alakokat is). Az a gondolata, hogy „toldalékaik [...] annyiban vesznek részt az asszociációban, amennyiben hozzájárulnak a morfológiai szavak jelentéséhez, vagyis nincs lexikai egységtől független reprezentációjuk, sematikus jelentésüket a szóalakokból vonjuk el” (Palágyi 2019: 33), megerősíti azt a meggyőződésemet, hogy gyakorító és mozzanatos képzőink gazdag rendszere olyan létező funkcionális eszköztárat alkot, amelynek egyes tagjai élő, motivált kapcsolatban állnak az anyanyelvi beszélők tudatában az ismétlődéssel, valamint a mozzanatossággal.

3.4. A magyar akcióninőség-fajták

Ha tájékozódunk az egyes akcióninőség-felosztásokban, azt kell tapasztalnunk, hogy jószerint ahány klasszifikáció, annyiféle akcióninőség-típus. A sokszínűség oka egyfelől a szűk vagy tágabb értelmezésből, másfelől a „cselekvésmódok” tartalmi eltéréseiből fakad. A germanisztikában kétféle cselekvésmódot különítenek el, az időbelit (kezdet, folytatás, befejezés) vagy nem időbelit, azaz kvantitatív, amely az intenzitást, kicsinyítést, nagyítást foglalja magába (Helbig–Buscha 1986; Flämig 1991, idézi Kiefer 2006: 138). Az 1980-as orosz akadémiai nyelvtan a cselekvések időbeli, mennyiségi és eredményességi módosulásait rendeli hozzá (Pete 1983: 137–49). Seljakin, szakítva a szemantikai megítélés esetlegességével, az igék behatároltságához köthető limitatív mező (limitativnoje polje) fogalmával operálva két fő akcióninőség-fajtát különít el, a rezultatív és a terminatív jellegűeket, amelyekben belül viszont már számos szemantikai alkategóriát hoz létre (Seljakin 1987: 63–83).

A magyar szerzők által elkülönített akcióninőségek a német hagyományt követve időbeli (fázis) és kvantitatív tulajdonságokkal rendelkeznek (Kiefer–Ladányi 2000: 475–80; Kiefer 2006: 149–81). Az alábbi táblázatot az utóbbi monográfiában szereplő akcióninőségek listája alapján állítottam össze (Kiefer 2006: 180).

1. táblázat. Akcióninőségek a magyar nyelvben

NÉV	MORFOLÓGIAI JEL	JELENTÉS
1. frekventatív: <i>át-átnéz</i>	igekötő megkettőzése	rendszeretlen ismétlés
2. iteratív: <i>integet</i>	<i>-gat/-get</i>	ismétlés
3. deminutív: <i>pihendet</i>	<i>-gat/-get</i>	csökkent intenzitás
4. szemelfaktív: <i>megráz</i>	<i>meg</i>	egyszeri esemény
5. delimitatív: <i>elálldogál</i>	<i>el</i>	időbeli behatároltság
6. inchoatív: <i>elsírja magát</i>	<i>el magát</i>	cselekvés/folyamat kezdete
7. rezultatív: <i>megvarr</i>	<i>meg, ki, be, fel, le</i>	befejeződés, eredményesség

8. totális: <i>beken</i> 9. szaturatív: <i>kialussza magát</i>	<i>be</i> <i>ki, be</i>	teljes felületre történő hatás / a cselekvéssel való betelés
10. terminatív: <i>elénekel</i>	<i>el</i>	cselekvés befejezése
11. exhaustív: <i>agyondolgozza magát</i>	<i>agyon/tönkre... magát</i>	kimerültségig végzett cselekvés
12. intenzív: <i>agyonkarcol</i>	<i>agyon</i>	cselekvés/folyamat túlzott mértéke
13. szubmerzív: <i>bealszik</i>	<i>be</i>	felfokozott lelki/tudati állapotba kerülés

4. Akcióminőségek-e az akcióminőségek?

Mielőtt célul tűzött feladatomban megfelelően behelyezném őket a megfelelő lexikaiaszpektus-osztályokba – annak alátámasztására, hogy az átváltásuk egy, a meglévő ellentmondásokat megszüntető, egységes, a közös aspektuális vonásokra összpontosító megoldás számára nyitja meg az utat –, felteszem azt a tautológiának számító kérdést, hogy akcióminőségek-e az akcióminőségek, vagyis teljesítik-e a velük szemben megfogalmazott követelményeket, amelyeket Kiefer többször is részletez kisebb eltérésekkel (Kiefer 1992; 2006). Ezekből a legutóbbi változatot veszem alapul, az 1992-esből az egyezések miatt csak az újban nem szereplő másodikat érintem: „A képzett ige vonzatkerete és szelekciós jegyei az alapigéhez képest változatlanok” (1992: 818). Kiefer 2006-os kritériumai (i. m. 49):

- a) Akcióminőséget csak morfológiailag komplex ige fejezhet ki.
- b) Szemantikailag az akcióminőség a komplex ige járulékos tulajdonsága, amely értetlenül hagyja a bázisige jelentését.
- c) Az akcióminőség-képző igeekötő a grammatikalizáció révén létrejött olyan jelentést hordoz, amely a szinkrón rendszerben nem áll közvetlen kapcsolatban az igeekötő eredeti határozói jelentésével.
- d) Az akcióminőség termékeny morfológiai művelet eredménye.

A táblázat osztályainak tüzetesebb elemzéséből azt a következtetést kellett levonnom, hogy a fentiek legfeljebb csak a nem igeekötős 1–3. típusokról állíthatók. A mértekre adandó válaszokat kezdjük a könnyebbekkel, az a) és d) pontokban említettekkel. Felépítésüket tekintve vitathatatlanul összetett alakok, bár ez túl általános jellemző, minden képzett, sőt összetett igére igaz: *tanulgat, túlképez, hazamegy*. A termékenység szempontjából – ha az a minél nagyobb számú transzparens alak létrehozását jelenti – az 1–3., illetve a 4., 6., 11., 13. kategóriák emelendők ki, ellenkező okokból. Az előbbieket a látszólagos széles csatlakozási lehetőségeik, az utóbbiak képzési mintájuk hipotetikus volta miatt: mint majd tapasztaljuk a leírásuknál, a létrehozásuk szabályba foglalható ugyan, de kevés valós lexémában testesülnek meg. Megelőlegezve a többi akcióminőség-típus képzési szabályaiból levonható következtetést:

az egyes típusok „nagyágát” az adott akcióminőség szemantikai arculatát meghatározó alapigék mennyisége szabja meg, tehát eleve nem lehet igaz az adott igekötőre, hogy „tetszőleges számú szemantikailag transzparens új szó képezhető” vele az adott szerepében (3.1. alrész). Legfeljebb azt mondhatjuk Károly Sándor terminusával, hogy az igekötő az adott feltételek mellett kategorikusan produktív (Károly: 1965: 282).

A b) kritérium az igekötős származékoknál több problémát is felvet. Kiefer a todalék és az ige szemantikailag is átlátszó kapcsolódását írja elő, ami érintetlenül hagyja az alapige jelentését. Ez az igekötős származékoknál csak akkor lenne igaz, ha szelektálunk az igekötő egyazon funkcióján – és egyben a szóalkotási műveleten – belül: ha az igekötő egy grammatikailag, szemantikailag elkülöníthető igecsoporthoz adja hozzá a szóban forgó tartalmat, akcióminőség-képzésként azonosítjuk a szerepét: *be-* + teljes felületre történő ráhatást kifejező alapige = totális akcióminőség (*befest, besatíroz, beburkol*). Ezzel szemben a szintén a teljes felületre történő ráhatást kifejező *bevon, bepucol, beereszt* alakok nem akcióminőségek, mert a bázisigék vagy nem, vagy más jelentésben fordulnak elő az igekötő nélkül. További példával élve: az *elpusztít, elpusztul* rezultatív akcióminőségűek, mert igaz rájuk, hogy a prefixum az alapigében benne rejlő folyamat végpontjára, eredményére irányítja a figyelmet, viszont a velük szinonim jelentésű *elpatkol, elhunyt, elvérzik* stb. nem. A kérdés: lehet-e az igekötők azonos funkcióin belül ilyen éles határvonalat húzni a lexikalizálódás és az akcióminőség-képzés között. Szerintem nem, mert az igekötő és az igéje egyazon szemantikai családon belül komplex módon, egymásra hatva, kölcsönösen dolgozza ki a derivátum jelentését, amelynek csak egy eleme az akcióminőségként azonosított tartalom. Vitathatatlan, hogy a származékok között vannak olyanok, amelyeknél az alapige jelentése valóban „érintetlenül” megmarad, ugyanakkor nem mehetünk el a mellett a tény mellett, hogy a lexikai egységek létrehozásában nem kis szerepük lehet a metaforáknak, metonimiáknak (*elhagy* 'meghal' értelemben; *eltipor* 'megöl' értelemben, *elkeseredik* stb.), az új tartalmak ökonomikus megjelenítését szolgáló jelentésvegyülésnek (*elgázosít, elvérzik*), nem beszélve azokról az esetekről, amikor az igekötős ige nem csupán a képlékeny szemantikájú igekötő és a karakteres jelentésű igei lexéma találkozásának az eredménye, hanem olyan képződmény, amelyben az igekötő aktuális funkciója játssza a főszerepet: *elpatkol, elhunyt, elnadrágot*.

A c) kritérium kétségbe vonása az előbbiekből következik: az igekötős igék – részben a metaforáknak, metonimiáknak, részben a jelentésvegyüléseknek köszönhetően – a szinkrón rendszerben is őrzik (természetesen különféle mértékben) a kapcsolatot az igekötők eredeti irányjelentésével. A rezultatívumnak mondott, a hőmérséklet emelésével összefüggő *felforr, felmelegít, felhevít, felizzít* stb. igék családja mögött ott találjuk a *fel*-hez kapcsolódó, A MELEG FENT VAN orientációs metaforát. De akár az olyan teljesen vagy részben kiüresedett igekötők kapcsolódását is irányíthatják képiséma-metaforák, mint a *meg-* és *el-*. A rezultatívumok tucatja bizonyítja a *meg-* 'vissza, hátra' jelentése (*megjön, megérkezik, megmarad, megad*) és az *el-* távolodást jelölő szerepe által ihletett AZ ITT JÓ, A TÁVOLDÁS ROSSZ; AZ ITT GYARAPODÁS, A TÁVOLDÁS VESZTESÉG, HIÁNY ellentétes metaforapárok létét: *meggazdagodik, megszépül, megjavul – elcsúnyul, elveszít, elront*.

A Strukturális magyar nyelvtanban olvasható (Kiefer 1992: 817–9) megkötéssel, jelesül azzal az állítással, hogy „[a] képzett ige vonzatkerete és szelekciós jegyei az alapigéhez képest változatlanok”) ugyancsak vitatkozom. Kiefer eszerint olyan alapige-származék viszonyt fogad el akcióminőségnek, amelyben a két ige helyettesíthető anélkül, hogy rossz mondatot kapnánk: *tudta az igazságot – megtudta az igazságot*. Érvei szerint az ige vonzatkeretének megváltozása jelentésbeli következménnyel jár: *Virágokat ajándékoztam az édesanyámnak – *Virágokat megajándékoztam az édesanyámnak*” (i. m. 820). Az én olvasatomban az ige-kötős szóalkotás során az alapigék vonzatkerete mind szemantikai, mind grammatikai jegyeiben változhat: az általános minta az, hogy az alapige vonzatai mind jelentésükben, mind grammatikai tulajdonságaikban változatosabbak, és az ige-kötővel egyfelől jelentésbeli változás történik, másfelől átalakul, legtöbbször egyszerűsödik a fő vonzatstruktúrája. Érzékeltetve a vonzatok kettős, szemantikai, szintaktikai szelekciójának összetett voltát: a *hint* ige vonzatai többfélék lehetnek: *hint vmit vmivel, hint vmire vmit (hinti az utat rózsával; hinti a süteményt cukorral; hinti a süteményre a cukrot)*. Ezek közül az első tárggyal a *be-* ige-kötő totális akcióminőséget eredményez (*behinti az utat rózsával*), a *süteményt* ugyancsak tárgyas szintagma viszont *meg-* ige-kötőt kíván, és ez rezultatív akcióminőséget eredményez. A lativusos szerkezet irányjelölő ige-kötőt és jelentésben behatárolt céltartományt kíván (*ráhinti a süteményre a cukrot; ?ráhinti a rózsát az útra*), rezultatívumáá csak akkor válik, ha a lativusi határozó belső tárggyá lesz: *meghintette a süteményt cukorral*.

De az is előfordul, hogy az ige-kötős származék analógiás képzési műveletek eredménye, vagyis egyszerűen felveszi szemantikai csoportja tipikus vonzatát (amellyel az alapigéje nem rendelkezik). A *jár* ige vonzatai a *hol?* kérdésre válaszoló határozóragok, de lehet accusativusi bővítménye is, amelyre a *bejárja a várost* totális akcióminőségű szerkezet visszavezethető: *járja a várost – bejárja a várost*. A *sétál, megy* ugyancsak mozgásigékkel viszont nem állhat tárgy, nem is lehet totális akcióminőségű párjuk: **besétálja a várost. A biciklizik, villamosozik, utazik, barangol, kóborol* stb. lexémáknak sincs tárgyi vonzatuk, de a *bejárja a várost* mintájára van *be-* ige-kötős változatuk: *bebiciklizi/bevillamosozza/bebarangolja a várost*. Ebben a kisebb alcsoportban tehát az alapige inessivusi vonzata az ige-kötősben teljes ráhatást biztosító tárggyá lesz.

Összegezve a szűk akcióminőség-feltételek teljesülésének vizsgálatát: a táblázat 13 akcióminőség-típusa kétféle viselkedést mutatott attól függően, hogy ige-kötős vagy a nélküli formákról van-e szó. Az ige-kötő nélküliekre igaznak bizonyultak a megszabott kritériumok, az ige-kötősek ellenben csak a morfológiai összetettség előírásának felelnek meg maradéktalanul, a többiből egyet vagy akár többet sem teljesítenek. Az okok a következőkben keresendők: az akcióminőség létrejöttének alapigéhez kötése mesterségesen szelektál az ige-kötők egyazon jelentésalkotó funkcióján belül, elválasztva az akcióminőség-képzésnek mondott eseteket a szóalkotás más módozataitól; az alapigék és a származékok vonzatstruktúrája közötti egyezés hangsúlyozásával a koncepciójának megfelelően válogat a szintaktikai folyamatok között, és figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy az ige-kötő és az ige komplex jelentéssé alakulása a vonzatok szemantikai szelekciójával és a grammatikai tulajdonságaik megváltozásával járhat. A feltételek számonkérése rávilágított a kapcsol-

lódási mintázatok hatókörének, a termékenységnek viszonylagos voltára is: mivel az akcióminőség-típusok nagyrészt szemantikai ismérvekhez köthető műveletek eredményei, az adott típusok nagyságát az alapigéik köre szabja meg, tehát legfeljebb kategorikus produktivitásról beszélhetünk egy-egy típuson belül.

SZAKIRODALOM

- Agrell, Sigurd 1908. *Aspektänderung und Aktionsartbildung beim polnischen Zeitworte*. Lunds Universitet, Lund.
- Bach, Emmon 1981. On time, tense, and aspect: An essay in English metaphysics. In: Peter Cole (ed.): *Radical Pragmatics*. Academic Press, New York, 63–81.
- Bach, Emmon 1986. The algebra of events. *Linguistics & Philosophy* 9: 5–16.
- Binnick, Robert I. 2006. *The Project on Annotated Bibliography of Contemporary Research in Tense Grammatical Aspect, Aktionsart and Related Areas – Bibliographic Entries*. University of Toronto, Scarborough, Toronto.
- Bondarko, Alexander, V. 1987. *Teorija funkcionalnoj grammatiki*. Nauka, Leningrad. Semantika predela. *Voprosy jazykoznanija*. 1: 14–25.
- Bondarko, Alexander, V. 1991. *Predelnost i glagolnij vid (na materiale risszkogo jazyka)*. Serija literatury i jazyka. 50. Izvestija, A H CCCR.
- Brugmann, Karl Griechische 1900. *Griechische Grammatik. Lautlehre. Stammbildung und Flexionslehre und Syntax*. Beck'she Verlags Buchhandlung, München. <https://doi.org/10.1515/if-1900-0112>
- Comrie, Bernard 1976. *Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Dowty, David. 1979. *Word meaning and Montague Grammar*. The Netherlands: D. Reidel Publishing Company, Dordrecht. <https://doi.org/10.1007/978-94-009-9473-7>
- Dowty, David R. 1987. *Aktionsarten, NP semantics, and the structure of events*. Paper presented at The Joint Association for Symbolic Logic/Linguistic Society of America Conference on Logic and Natural Language. Stanford University, Stanford, CA, July 9–10.
- Dowty, David R. 1991. Thematic proto-roles and argument selection. *Language* 67: 547–619. <https://doi.org/10.1353/lan.1991.0021>
- Fabó Kinga 1989. A gyakorító és mozzanatos igék morfológiája és szemantikája. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* XVII: 31–48.
- Filip, Hana 2011. Aspectual classes and Aktionsart. In: Klaus von Heusinger – Claudia Maienborn – Paul Portner (eds.): *Semantics. An International Handbook of Natural Language Meaning*. Walter de Gruyter, Berlin, Boston, 1186–216. <https://doi.org/10.1515/9783110255072.1186>
- Fülei-Szántó Endre 1980. Gondolatok az akcióminőség és az igekötők rendszerének összefüggéséről. *Nyelvtudományi Értekezések* 104: 329–32.
- Geccsó Tamás 1989. *Aktionsart és Aspekt a mai német nyelvben*. Kandidátusi értekezés tézisei. Budapest.
- H. Varga Márta 2020. A szófajjelölő képzők funkcionális vizsgálata. *Magyar Nyelvőr* 144: 44–67. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2020.1.44>
- Isačenko, A. V. 1962. *Die russische Sprache der Gegenwart. Teil I. Formenlehre*. Niemeyer, Halle.
- Károly Sándor 1965. A szóképzés grammatikai jellegéről, a szuffixumfajták elkülönítéséről és a képzőproduktivitásról (Kapcsolatban a nyelvoktatással). *Nyelvtudományi Közlemények* 67: 273–89.

- Kenny, Anthony 1963. *Action, emotion and will*. Routledge – Kegan Paul, London.
- Keszler Borbála 2000. A szóképzés. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 307–20.
- Kiefer Ferenc 1992. Az aspektus és a mondat szerkezete. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan. 1. Mondattan*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 797–886.
- Kiefer Ferenc 2006. *Aspektus és akcióminőség különös tekintettel a magyar nyelvre*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kiefer Ferenc 2010. Areal-typological aspects of word-formation The case of aktionsart-formation in German, Hungarian, Slavic, Baltic, Romani and Yiddish. In: Franz Reiner – Wolfgang U. Dressler – Dieter Kastovsky – Hans Christian Luschützky (eds.): *Variation and Change in Morphology*. John Benjamin, Amsterdam, 129–48. <https://doi.org/10.1075/cilt.310.07kie>
- Kiefer Ferenc – Ladányi Mária 2000. Termékenység, szabályszerűség és gyakoriság. In: Kiefer Ferenc (szerk.) *Strukturális magyar nyelvtan. 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 148–50.
- Krifka, Manfred 1986. *Nominalreferenz und Zeitkonstitution. Zur Semantik von Massentermen, Individualtermen, Aspektklassen*. Doctoral dissertation. Ludwig-Maximilians-Universität München. Reprinted: Fink, München.
- Kugler Nóra 2000. Akcióminőség. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 82–4.
- Ladányi Mária 2007. *Produktivitás és analógia a szóképzésben: elvek és esetek*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Ladányi Mária 2017. Szóalkotás. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest, 594–629.
- Młynarczyk, Anna Katarzyna 2004. *Aspectual Pairing in Polish*. Utrecht, Universiteit Utrecht.
- Palágyi László 2019. *A magyar főnév kognitív morfológiai modellje*. Doktori Disszertáció. Kézirat. ELTE BTK Nyelvtudományi Iskola, Budapest.
- Pátrovics Péter 2002. Néhány gondolat a magyar igeekötők eredetéről, valamint aspektus- és akcióminőség-jelölő funkciójuk (ki)alakulásáról. *Magyar Nyelvőr* 126: 481–9.
- Pátrovics Péter 2004. *Az aspektus története és tipológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Pete István 1983. Az igeszemlélet, a cselekvés megvalósulásának foka, a cselekvés módja és minősége a magyar nyelvben. *Magyar Nyelv* 79: 137–49.
- Pete István 1994. Mondataspektus vagy igeszemlélet? *Magyar Nyelvőr* 118: 232–47.
- Pollak, Hans. 1967. Problematisches in der Lehre von Aktionsart und Aspekt. *Zeitschrift für Deutsche Philologie* 86: 397–420.
- Porzig, Walter. 1927. Zur Aktionsart indogermanischer Präsensbildungen. *Indogermanische Forschungen XLV*:152–167. <https://doi.org/10.1515/if-1927-0182>
- Ryle, Gilbert 1949. *The concept of mind*. Barnes–Noble, London.
- Schmid, Sarah Dessi 2019. *Aspectuality, An Onomasiological Model Applied to the Romance Languages*. Walter de Gruyter, Berlin/Boston.
- Seljakin, M. A. 1987. Sposobi dejstvija v polje limitativnosti In: A. V. Bondarko (ed.): *Teorija funkcionalnoj grammatiki*. Nauka, Leningrad, 63–85.
- Smith, Carlota S. 1991. The parameter of aspect, *Studies in Linguistics and Philosophy*. Vol. 43. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht. <https://doi.org/10.1007/978-94-015-7911-7>
- Szili Katalin 2014. A hanghatások és az emberi testrészek mozgásainak képe a magyar nyelvben. Adalékok az akcióminőség kérdéséhez. *Magyar Nyelvőr* 138: 1–16.
- Temesi Mihály 1961. Az ige. In: Tompa József (szerk.): *Leíró magyar nyelvtan I*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 201–11.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. *Nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest.

- Velcsov Mártonné 1968. Az ige. In: Rácz Endre (szerk.) *A mai magyar nyelv*. Tankönyvkiadó, Budapest, 17–24.
- Vendler, Zeno 1957. Verbs and times. *Philosophical Review* 56: 143–60. <https://doi.org/10.2307/2182371>
- Verkuyl, Henk. J. 1972. *On the Compositional Nature of the Aspects*. Reidel, Dordrecht. <https://doi.org/10.1007/978-94-017-2478-4>

Szili Katalin
Eperjesi Egyetem
Magyar Nyelv és Kultúra Intézete
<https://orcid.org/0000-0003-4562-3669>

SUMMARY

Szili, Katalin

Aktionsart or lexical aspect? Part I (Issues raised by Hungarian Aktionsarts)

The paper tries to clarify some terminological, content-related, formal, and classificational issues related to two concepts pertaining to the aspectual characteristics of verbs, Aktionsart vs. situational/lexical aspect. The discussion focuses on the narrower category of the two, Aktionsarts; in particular, on problems and paradoxes of their classification. The idea is to integrate Aktionsarts into lexical aspect, a concept better suited to the determination of the aspectual properties of verbs. The new classification differentiates between Smith's derived aspects, the iterative, frequentative, durative/diminutive, and delimitative aspects, and the kinds of Aktionsarts expressed by prefixed accomplishment and achievement verbs. Such integration of Aktionsarts into the category of lexical aspect is underpinned by the following arguments: the individual types of Aktionsarts do not fully comply with the criteria of being an Aktionsart; their taxonomy is mainly based on semantic considerations, rather than on their aspectual properties; and the dividing line often drawn between the roles of preverbs in word formation and in forming Aktionsarts is a non-existent one.

Keywords: lexical aspect, aspectual classes, Aktionsart, derived aspect, telicity